

РЕЦЕНЗИЯ

Рецензент: проф. д-р Соня Колева Тончева, д.оз.н
Директор на Филиал Шумен, МУ – Варна
Национален консултант по Здравни грижи
Член на Научното жури, съгласно Заповед № Р 109-312/ 01.06.2018г. на
Ректора на Медицински университет “Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна

Относно: процедура за заемане на академична длъжност „доцент”

в област 7 „Здравеопазване и спорт”; професионално направление 7.4, Обществено здраве 7.1., научна специалност „Управление на здравните грижи”. за нуждите на Катедра „Здравни грижи“ – ФОЗ на Медицински университет Варна.

Настоящият конкурс за заемане на академичната длъжност “доцент” е обявен в ДВ, бр. бр. 36 от 27.04.2018 г. и в него участва един кандидат – Мариана Николова Димитрова, доктор - главен асистент в Катедра Здравни грижи на ФОЗ при Медицински университет Варна.

Съгласно заповед № Р 109-425/ 13.07.2018г. на Ректора на Медицински университет – Варна съм Председател на Научно жури, изготвящ рецензия по процедура за заемане на академична длъжност „доцент” по научното направление **в област 7 „Здравеопазване и спорт”; професионално направление 7.4, Обществено здраве 7.1., научна специалност „Управление на здравните грижи”** за нуждите на Катедра „Здравни грижи“ – ФОЗ към Медицински университет Варна.

За конкурса гл.ас. М. Николова, доктор е представила всички необходими документи, съгласно изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на МУ- Варна, оформени в изряден вид.

1. Кариерен профил на кандидата

Гл. ас. Мариана Николова е родена на 28.11.1959 г. в гр. Рудозем. През 1979 г. завършва Полувисш медицински институт в гр Смолян - специалност „Медицинска сестра”, след което за кратко работи в ОРБ – Смолян, а от 1980 работи в различни здравни заведения във Варна като медицинска сестра. Заемала е управленски позиции в МБАЛ „Св. Анна”, където е най – продължителен стажът ѝ – старша и главна медицинска сестра. През 2005г. придобива ОКС „Бакалавър” по специалност „Здравни грижи”, а през 2007г. се дипломира като магистър по „Управление на здравни грижи” във ФОЗ на МУ София. От 2011 година, след успешно издържан конкурс започва преподавателската си кариера в катедра Здравни грижи в МУ – Варна. През 2015 година придобива специалност **Първични здравни грижи**. През 2016 г. успешно защитава ОНС „Доктор” по Управление на здравните грижи. През 2017 г. след конкурс става главен асистент в същата катедра, където продължава да работи и в момента.

Д-р М. Николова членува в БАПЗГ и притежава 2 сертификата за полагане на качествени здравни грижи, в БАОЗ, Българско научно дружество по Обществено здраве и Европейската асоциация по обществено здраве (EUPHA).

2.Общо описание на представените материали по конкурса

Д-р М. Николова е представила за участие в конкурса списък с общ брой на научна продукция - **42 научни труда**, разпределени както следва:

Таблица №1. Научни трудове разпределени по вид и място на публикуване

№	ВИДОВЕ НАУЧНИ ТРУДОВЕ	ЧУЖБИНА	БЪЛГАРИЯ	ОБЩО
1	Монография		1	1
2	Автореферат на дисертационен труд		1	1
3	Учебници		2	2
4	Практическо ръководство		1	1
5	Пълнотекстови публикации в периодични издания с ISSN	1	16	17
6	Пълнотекстови публикации в сборници с ISBN и ISSN и др.	5	15	20
7	ОБЩО НАУЧНИ ТРУДОВЕ	6	36	42

Кандидатката участва с научна продукция от които е: самостоятелен автор на 7 публикации (**16,66 %**), първи 14 (**33,33 %**), на 10 научни труда (**23,81 %**) втори съавтор и на 11 (**26,19 %**) е трети и последващ. Прави впечатление нейното водещо авторското участие в разработването на научните трудове и умението ѝ за провеждане на научно – изследователска работа в екипи.

Голяма част от публикациите са отпечатани в авторитетни наши специализирани издания: Варненски медицински форум, Здравни грижи, Здравна икономика и мениджмънт, Социална медицина и др. Останалата част са публикувани в сборници, от които 6 са в чужбина.

По количествени показатели на критериите за присъждане на академичната длъжност „доцент”, на основание ПРАС в МУ – Варна, продукцията, представена от кандидатката надхвърля значително изискванията за АД „доцент“.

Кандидатката има създаден профил в „google scholar“ и „ResearchGate“ където има международна видимост за нейните трудове в български и чужди списания, показател за публикационния ѝ имидж и актуалност на тематиката, по която работи.

Няма данни за Импакт фактор. Представена е справка за 20 цитирания в чуждите база данни на трудове на кандидата, която е изготвена в библиотеката на МУ - Варна.

Научната активност на гл. ас. Николова се изразява в сериозното представяне в разнородни научни форуми (29, от които 5 са в чужбина), свързани със здравните грижи и обучението на медицинските сестри, което гарантира популяризиране на научната продукция.

Кандидатката е представила справка за участие в 2 проекта - Проект "Студентски практики" и "Студентски практики – Фаза1 по ОП „Развитие на човешките ресурси“, като академичен наставник.

Гл. ас М. Николова работи активно и със студенти като методичен ръководител, подпомагайки публикационната им активност. Представена е авторска справка за 5 участия в студентски научни форуми, като в тематичен аспект е засегнато обучението, клиничните аспекти и практиката на медицинските сестри.

2. Оценка на научно-изследователската и научно - приложната дейност на кандидата

Представените 42 научни пълнотекстови публикации, с които кандидатката участва в конкурса за доцент съдържат научно-приложни и теоретични приноси в следните 4 основни научни направления, които по значимост представям както следва:

№	ТЕМАТИЧНО НАПРАВЛЕНИЕ	№ НА ПУБЛИКАЦИЯТА ОТ СПИСЪКА С НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ
1	Организационни и управленски аспекти на здравните грижи	1, 2, 10, 11, 13, 14, 17, 18, 21, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42
2	Информираност на населението за различни аспекти в здравеопазването	12, 19, 20, 28, 29, 30, 32, 35
3	Обучение на професионалистите по здравни грижи	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 16, 23, 24, 26, 27, 33, 39,41
4	Текучество на медицинските сестри	2, 15, 22, 25, 31, 37

Организационни и управленски аспекти на здравните грижи

Тази тематична област обхваща 16 публикации, съгласно списъка на реално отпечатаните пълнотекстови научни публикации по конкурса. Това е основна област на развитие на автора. Изграден ръководител по здравни грижи Мариана Николова задълбочено изследва различни аспекти от управленческата роля на медицинската сестра – управление на труда, персонала, времето и материалните ресурси. Обсъдени са възможностите за участие на медицинската сестра в процеса на вземане на решения, делегиране на правомощия и отговорности, както и влиянието на различни фактори върху ефективността и безопасността на сестринската практика – условия на труд, степен на автономност, взаимоотношения в колектива, ролята на междуличностните конфликти в процеса на комуникация, типовете комуникация между различните йерархични нива, декомпозиране на поставените задачи, възможностите за квалификационното израстване на специалистите по здравни грижи (1). Проучени са различни аспекти на мениджмънта – ръководство и лидерство в здравните грижи, включително различни теории за лидерство, подходи и стилове за лидерство в управлението на здравните грижи, организация на труда на сестринския персонал. **С теоретико познавателен принос** е и доказаното влияние на ролевия конфликт в работата на медицинската сестра в зависимост от ролите и йерархичните нива на отделните членове в екипа. Неяснотата породена от липсата на комуникация между членовете поражда конфликти, увеличава

стреса, неудовлетвореността от работата и желанието за промяна на работното място (2, 37, 38).

Авторката прави проучвания, свързани с управлението на тежестта, като една от важните функции на съвременните ръководители по здравни грижи, изследва и взаимовръзката и влиянието на професионалния стрес върху тежестта на медицинските сестри (1, 10,). Проучен е мениджмънтът на прозрачни и лоялни взаимоотношения, като средство за ефективно управление на тежестта при медицинските сестри (14). Авторката доказва, че ръководители, които делегират правомощия за автономност в работата и осигуряват възможност за участие при вземането на решения, ще ограничат тежестта не само в рамките на лечебното заведение, но и изтичането на кадри в други лечебни заведения (38).

Направеният от кандидатката анализ на стреса на работното място, неговите особености, фактори, стресоустойчивост имат важно **теоретико-познавателно значение**. Резултатите от анализа доказват, че стресът в работата на медицинските сестри – ръководители е с повишени нива, свързан с психологически и соматични прояви. Очертани са ефективните стратегии за справяне със стреса (14, 38, 40, 41, 42). Изследвана е и връзката между индивидуалните характеристики, възрастта, трудовия стаж и образованието и нивата на стрес при медицинските сестри (38, 40, 41, 42).

Кандидатката прави **приноси с теоретико - познавателен характер** като изяснява факторите, определящи поведенческия подход на пациента при избор на лечебно заведение и факторите, влияещи върху удовлетвореността на пациента в периода на хоспитализацията. Получените резултати могат да бъдат полезни за осъществяване на дейности за повишаване на качеството на здравните грижи, а също и при управлението на лечебните заведения като цяло (21). Анализирани са и оценката и очакванията на пациентите относно поведенческите характеристики и личностните качества на съвременната медицинската сестра (13). Получените резултати са важна основа за осъществяването на качествени пациент-ориентирани здравни грижи (17). **С теоретичен принос** е проучването и доказаната необходимост от прилагането в сестринската практика на всеобхватния модел на здравето на личността, като гаранция за качествени и цялостни грижи за пациентите (11,18).

Разгледани са възможностите и необходимостта от участие на медицинските сестри и пациентите в здравната политика, насочена към оптимизиране на дългосрочните грижи, като цяло и в частност на грижите за лица с увреждания (34, 36).

Информираност на населението за различни аспекти в здравеопазването

В тази област публикациите са 8 и те са свързани с изследвания, обосновани от обществените потребности и нарастващата роля на медицинските сестри, като ценен ресурс на съвременните здравеопазни системи. Проучен и анализиран е важен аспект от дейността на медицинската сестра като здравен професионалист - информирането и получаването на съгласие от пациентите (30).

С научен принос в теоретично отношение е проведеното изследване очертаващо значението на информираното съгласие за спазване на правата на пациентите, за привличането им като активни партньори в процеса на лечение и грижи, и за преодоляване на страха и тревожността от неизвестността (19, 32). Задълбочено са

проучени въпросите, свързани с процеса на предоставяне на информация от страна на медицинските специалисти, като важен елемент от цялостния процес на информирано съгласие. Доказана е необходимостта информацията да бъде предоставяна на ясен и достъпен език, съобразен с индивидуалните потребности и възможности на всеки пациент, с оглед постигане на действително информиран избор и ефективното протичане на процеса на информирано съгласие като цяло (20, 35). Информираността е очертана като важна, както за отделния пациент и неговите близки, така и за обществото като цяло за превенцията на социално-значими заболявания и проблеми (28).

Д-р Николова обосновава значението на екипния подход за оптимизиране на процеса на информирано съгласие и необходимостта от активно участие и партньорство между всички членове на екипа, участници в процеса на лечение и грижи. Очертана е централната роля на пациента и неговите близки, като част от екипа в процеса на вземане на решения (12). В отделна публикация е доказана необходимостта от допълнително обучение, насочено към оптимизиране на участието на медицинската сестра в процеса на получаване на информираното съгласие (11).

Обучение на професионалистите по здравни грижи

В тази област публикациите са свързани с изследвания на процеса на обучение на студентите от специалност „Медицинска сестра“ – продължителността на обучението, качеството на образователния процес във и извън учебните бази, нагласите за професионална реализация, изграждане на професионални умения за общуване с пациентите, формиране на умения за работа в екип, изследване на мотивацията за избор на професия и изграждане на визията на съвременната медицинска сестра. Важно място е отредено на публикациите, свързани с проучване на формираната у студенти и специалисти професионална компетентност, свързана с различни аспекти на съвременните научнообосновани здравни грижи (1, 41). Анализирани са мотивите за професионална ориентация и нагласите за професионална реализация на бъдещите медицинските сестри (16).

Организацията на учебния процес е от съществено значение за повишаване ефективността и качеството на подготовка на студентите. В тази връзка, **теоретико-познавателно значение** имат публикациите, свързани с проучване на отделни аспекти, свързани с организацията на учебния процес. С оглед постигане на качество и ефективност на учебния процес, е анализирана и предложена примерна методика на учебно-практическо занятие, позволяваща на преподавателя да планира, организира и провежда практическо обучение на студентите, като се съобразява със спецификата на учебното съдържание и същевременно използва творчески подход (26).

Анализирани са специфични особености на практическото обучение на студенти от специалност „Управление на здравните грижи“. Очертани са основните насоки за организацията и провеждането на преддипломния стаж на студентите от посочената специалност, в съответствие със съвременната теория на педагогиката, управлението и нуждите на практиката (3, 4, 5). Разгледано е и развитието на професионалното обучение на медицинските сестри в България (6). Проучено и доказано е значението на компетентностния подход заложен в системата на висшето професионално образование,

в съответствие с Болонския процес, за формиране на съвременни здравни професионалисти (24).

Д-р Николова подхожда аналитично, проучвайки основните източници на стрес, проявите на стрес, както и ефективността на използваните от студентите стратегии за справяне със стреса (7, 8) и убедително доказва, че ранното откриване на източниците на стрес при студентите медицински сестри, още в първи курс и изграждането на адекватни стратегии за справяне с проблемите е важна предпоставка за успешното усвояване на новите знания и формиране на професионални компетенции, необходими за успешна професионална реализация (9). На тази основа тя предлага комплексни стратегии за идентифициране и управление на стреса при студентите от специалност „Медицинска сестра“ (7,8).

Кандидатката задълбочено проучва нагласите на студентите дипломанти от специалност „Медицинска сестра“ за непрекъснато обучение и са установени положителни нагласи за обучение предимно във форми на продължаващо обучение и по-малък интерес към придобиване на специалност. Доказана е значимата роля на преподавателите в Медицински университет и наставниците от практическите бази за стимулирането на бъдещите медицински сестри да се развиват непрекъснато. Очертана е необходимостта непрекъснатото обучение и професионално усъвършенстване да се разглежда като ангажимент и на работодателите (33, 39).

Резултатите са представени в 16 публикации съгласно списъка на реално отпечатаните пълнотекстови научни публикации по конкурса

Текучество на медицинските сестри

В тази област кандидатката участва с 6 научни труда. На различни аспекти от текущото е посветен и дисертационният ѝ труд. Тъй като кандидатката е работила като старша сестра в сектор с висока интензивност на сестрински труд и в дълбочина познава проблема „текучество“ осъществява мащабно проучване и го определя като значим и особено актуален проблем в съвременните условия (2, 15, 22, 25, 31, 37).

Важен принос с теоретико-познавателно значение е направеният от д-р Николова литературен обзор показващ, че от факторите, свързани с текущото на медицинските сестри, неудовлетвореността от работата, изразена чрез намерение за напускане на работата е най-последователната причина за текущото. Същевременно, удовлетвореността от работата и намерението за напускане е повлияно от модератори, като професионална и лична ангажираност. Организационните характеристики – натовареност, стил на управление, предоставяне на правомощия, автономност и възможностите за кариерно развитие са фактори, допринасящи за текущото. Фактори като по-млада възраст, неопитност поради малък професионален стаж, по-високо образователно равнище, са предразполагащи фактори за текущото на медицинските сестри. Гл. ас. Николова анализира ситуацията в България - проблемът за текущото на медицинските сестри е частично проучван, като са разглеждани отделни фактори, които го повлияват, без да се отчита профилът на работа (2). Доказано е влиянието на ролевия конфликт, който придобива все по-голяма значимост в съвременните условия - увеличаване на стреса, неудовлетвореност от работата и желание за промяна на работното място (2, 37, 38). Задълбочен анализ на кандидатката, относно влиянието на

организационно-управленските дейности върху тежкостта, установява статистически значими зависимости за всички от изследваните аспекти (2, 1).

Високо оценявам разработеният **Модел на коригираща политика**, който включва няколко подхода, тествани и дали положителен ефект не само в чужбина, но и в български компании. Научното проучване доказва, че ефективността на модела ще зависи от мениджърските умения на ръководните кадри при съчетаването на възможно най-много политики (2,15). Резултатите от проучването са индикатор за наличието на проблеми в организацията и управлението на тежкостта в тази връзка **приноси с практико-приложно значение е разработения тристъпков практически Подход за идентифициране на проблеми и дейности за ограничаване на тежкостта** предложен на базата на получените от проучването резултати, подходящ за прилагане в сектори с висок интензитет на работа (2, 15). **Принос с практико-приложно значение е и предложеният Модел на професионално мениджърско управление**, в основата му стои прогностичната сила на различните предиктори за тежкост – поведение и нагласи на медицинските сестри, включително и потенциалните зависимости между удовлетворението от трудовата ситуация. Предложеният Модел включва комплекс от механизми, изпълнението на които ще осигури възможност за привличането и задържането на висококвалифициран персонал. Моделът може да бъде разширяван и допълван в зависимост от конкретната ситуация. (2, 15).

4. Оценка на педагогическата подготовка и дейност на кандидата

Гл. ас. Мариана Николова е утвърден и уважаван преподавател в областта на здравните грижи с 7 години преподавателски стаж в Катедра здравни грижи, ФЗО в МУ Варна, владеещ практически и теоретични основи на здравните грижи и лекционното преподаване. Участвала е в колективи за разработване на учебни програми по специални дисциплини за специалност „Медицинска сестра“ и е разработила много дидактически тестове за целите на обучението.

Представена е справка за учебна натовареност на кандидата според, която за предходните 5 години Николова е имала учебна натовареност, която варира от 928 до 689 часа, формирана от учебна практика и осъществени упражнения и лекции. Осъществява преподаване по 9 задължителни учебни дисциплини на специалност „Медицинска сестра“: *Философия и въведение в сестринските грижи – упражнения, лекции и упражнения по Специални грижи при деца и възрастни с увреждания, Специални грижи по домовете, Специални грижи при болни с хирургични заболявания, Специални грижи в реанимацията и интензивната терапия, Палативни сестрински грижи, Специални грижи за болни със соматични заболявания, Специални грижи в педиатрията, Специални грижи в педиатрията, Клинична практика.*

М. Николова е участвала в подготовката на акредитационни процедури на специалност „Медицинска сестра“, както и в научни форуми, организирани от Катедра здравни грижи в МУ Варна и РК на БАПЗГ Шумен като председател и член на научна секция в поредица от научни форуми. Николова има и други активности, свързани с обезпечаване на учебния процес и научно изследователската работа в Катедрата по

Здравни грижи, ФОЗ на МУ Варна - курсово ръководство и член на програмен съвет на специалност „Медицинска сестра“

Кандидатката е представила справка за включване в непрекъснато обучение - 49 курса, които в по – голямата си част са организирани от БАПЗГ, което доказва стремеж към непрекъснато усъвършенстване и поддържане ниво на висока осведоменост по отношение на развитието на съвременните изисквания към здравните грижи и управленските и педагогически аспекти в дейността на преподавателя.

5. Обща оценка за съответствието на кандидата спрямо задължителните условия и наукометрични показатели на МУ- Варна

Обемът на представената от д-р Мариана Николова, научна продукция надвишава значително основните наукометрични показатели, предвидени в Правилника на МУ- Варна за заемане на академичната длъжност „доцент“. Прави впечатление актуалността на разглежданата тематика в съответния времеви порядък. Научната дейност и приносите се отнасят както до предоставяне на нова информация, така и до формулиране на хипотези и теоретични обобщения и разработване на модели. Проучванията на д-р Николова са методически добре поставени, предоставящи теоретични изводи и практико - приложни решения. Кандидатката е утвърден преподавател, владеещ практическото и лекционното изкуство в много области на здравните грижи и чрез научно – изследователската си дейност допринася за обогатяване на сестринството.

Лични впечатления

Познавам лично Мариана Николова повече от 10 години. Първите ми контакти с нея са били когато Мариана беше главна медицинска сестра на МБАЛ „св. Анна“ и беше тясно ангажирана с учебно производствената дейност на студентите от специалностите „Медицинска сестра“ и „Акушерка“. Лично аз съм я поканила да се яви на конкурс и започне преподавателска кариера в Катедра „Здравни грижи“ на Медицински университет Варна. Запозната съм с научната дейност на кандидатката, както и с нейното развитие като преподавател. Иновативна, с модерно мислене, д-р Николова прави задълбочени и интересни проучвания и търси решения за внедряването им в практиката. Отговорна към обучението на студентите, с подчертано критичен подход и даваща всичко от себе си тя преподава и въвлича студентите към различни активности, свързани както с учебната така и с изследователска дейност. С подчертан интерес към усвояване на нови знания и проучване на добри практики в работата на медицинската сестра тя непрекъснато търси пътища за оптимизиране управлението на здравните грижи чрез изясняване на ролята и функциите на съвременната медицинска сестра. Уважавам нейната любознателност, трудолюбие и готовността ѝ да бъде полезна.

Добронамерена към колеги и студенти, отзивчива и внимателна Николова е изградила авторитет на уважаван преподавател, колега и професионалист.

6. Заключение.

Въз основа на положителната оценка на учебно-преподавателската дейност и научната значимост на научните трудове намирам за основателно да **предложа на Научното жури да предложи на Ректора на Медицински университет – гр. Варна кандидатурата на гл. ас. Мариана Николова, доктор за заемане на академичната длъжност ”доцент”** (в област 7 „Здравеопазване и спорт”; професионално направление 7.4, Обществено здраве 7.1., научна специалност „Управление на здравните грижи”) в Катедра здравни грижи на ФОЗ към МУ - Варна.

Дата: 02.08.2018г.

**ПРЕДСЕДАТЕЛ НА НЖ:
Проф. д-р Соня Тончева, д.оз.н.**